

Cenzura de cărți în anii '50. Tipologia conținuturilor considerate „periculoase”

LÁZOK KLÁRA
Biblioteca Județeană Mureș

Abstract

*Book Censorship During the 50's.
The Typology of the „Dangerous” Censored Thematics*

The study is dealing with the book censorship of the 50's and it is based on the archivist materials of the General Direction for Press and Typography, that may be found at the National Central Historical Archives, and on the related bibliography of this phenomenon. Our intention is to reveal the internal mechanism of editing during this period and to present the main organizational institutions of censorship.

Meanwhile, these archivist materials allowed the author to elaborate a typology of the censored thematics, considered by the censors the most dangerous ones.

Keywords: *book censorship, the 50's, archivist materials, typology, “dangerous” thematics.*

Într-un regim totalitar, clasa politică este cea care deține controlul total asupra informațiilor. Aceasta hotărește, pe de o parte, asupra difuzării informațiilor în mijlocul populației prin mijloacele propagandei, iar pe de altă parte, elimină prin cenzură acele informații care ar putea slăbi efectele acestei propagande.¹

În ceea ce privește cercetările privind cenzura de carte din perioada postbelică românească, trebuie să amintim două apariții editoriale semnificative. Prima este schița monografică a lui Adrian Marino asupra manifestărilor cenzurii în spațiul românesc, care însumează cercetările din anii '90 ale regretatului savant despre această temă.² Această carte se bazează pe informații provenite din viața culturală românească ale ultimelor decenii; autorul nu a folosit însă materialul arhivistic referitor la

¹ Bogdan Ficeac, *Tehnici de manipulare*, București, Nemira, 2004, p. 67.

² Marino Adrian, *Cenzura în România. Schiță istorică introductivă*, Craiova, Aius, 2000.

această temă, neavând acces la acesta. Cealaltă carte este volumul redactat de Lidia Vianu, apărut la editura Universității Central Europene de la Budapesta,³ un volum de interviuri cu protagoniștii acestei vieți culturale controlate, care însă nu poate fi numită o abordare științifică a acestei tematici.

La întocmirea acestui studiu ne-am bazat pe fondurile din 1958 ale Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor (în continuare DGPT) aflate la Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC). Am ales acest an, deoarece acesta s-a dovedit a fi unul de cotitură, atât din punctul de vedere al evenimentelor politice, cât și a celor culturale; în 1958 au început procesele politice și încarcerările în masă în urma implicării diferitelor cercuri în revoluția din 1956; acesta este anul în care au fost retrase trupele sovietice de pe teritoriul țării, ca semn al încrederii din partea Uniunii Sovietice. Iar pe plan cultural - atât în instituțiile minoritare, cât și cele majoritare - în acest an încep restructurările după relativa deschidere ideologică a anilor anteriori.

Pe baza acestui material arhivistic și sprijinindu-ne pe bibliografia de până referitoare la acest fenomen, am dorit în primul rând să trecem în revistă mecanismele de interior a editării cărților din această perioadă și să prezentăm principalele organisme ale acestui mecanism. În același timp, supunem atenției și un studiu de caz: pe baza dosarelor DGPT, a listelor operelor cenzurate de către acest organism, precum și anexelor atașate cu motivarea cenzurării diferitelor cazuri, am întocmit o tipologie a principalelor tematici considerate periculoase, încercând identificarea interpretării acestora de către lectorii organului de cenzură.

Mecanismele editării unei cărți: pașii de la biroul autorului la rafturile librăriilor⁴

Materialul predat editurii în prima instanță era parcurs de către redactorii editurii, printre atribuțiile lor numărându-se și transcrierea primară a textului, conform cerințelor ideologice. Doar în urma verificărilor de către redactorul și redactorul revizor al editurii în cauză, putea fi inclus titlul în planul editorial trimis spre aprobare la DGPT, iar

³ Lidia Vianu, *Censorship in Romania*, Budapest, Central European University Press, 1998.

⁴ Mulțumiri domnului profesor Dávid Gyula pentru adăugările privind funcționarea mecanismului.

încheierea contractului cu autorul depindea de aprecierea de către lectorii Direcțiunii.

După finalizarea textului de către autor, urmat de revizuirea și aprobarea acestuia de către redacție, materialul trebuia trimis spre lecturare la DGPT. În cazul redacțiilor maghiare din provincie a diferitelor edituri, textul ajungea mai întâi la subsecția maghiară a redacției minorităților din Editura de Stat de la București. După această a doua revizie, materialul era trimis la Direcțiune, ai căror lectori interni și referenți externi îi acordau ori îi retrăgeau permisiunea de tipărire. Referenții Direcțiunii erau de regulă cadre de încredere din punct de vedere politic, cu studii medii, fără un background profesional, însă conștienți întotdeauna de cursul ideologic actual. Tipografia nu avea voie să preia decât acele texte care aveau pe fiecare pagina ștampila de „bun de tipar.”

Primul exemplar al fiecărei cărți trebuia trimis spre revizuire la Ministerul Culturii și Educației, iar fără aprobarea de „bun de difuzat” cartea nu putea fi distribuită în librării. De multe ori, s-a ivit ocazia de a li se retrage dreptul de difuzare unor cărți tipărite deja în sute de mii de exemplare, unul dintre cele mai faimoase cazuri fiind cel al culegerii de texte literare maghiare pentru clasa a X-a, apărut în 1958 și distrus la începutul anului 1959. În urma acestei întâmplări, s-au luat măsuri severe, autorii culegerii fiind dați afară din învățământ, iar responsabilii de la Editura Didactică și Ministerul Culturii, grav sancționați.

Actorii principali al mecanismului editării

Organul central responsabil pentru coordonarea publicării și difuzării cărților era Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor, înființată în 1949, pe baza unui decret al Consiliului de Miniștri. Sfera de acțiune a acestei Direcțiuni de pe lângă Consiliul de Miniștri cuprindea redactarea *Buletinului Oficial*, aprobarea publicării, difuzării, exportării și importării oricărei publicații, reglementarea funcționării librăriilor, bibliotecilor, depozitelor de cărți etc.⁵ Decretul de constituire a fost urmat, în aceeași an, de altele, care hotărau asupra sancțiunilor în cazul

⁵ *Decret nr. 218 pentru organizarea Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor de pe lângă Consiliul de Miniștri al R.P.R., în Buletinul Oficial al Republicii Populare Române (în continuare Buletinul Oficial), nr. 32, 23 mai 1949.*

nerespectării regulilor, iar printr-o decizie a Consiliului de Miniștri, Direcțiunea a primit monopolul asupra comercializării cărților.⁶

În 1954 activitatea editorială - aflată demult sub controlul total al organelor centrale - a fost subordonată Direcției Generale de Presă și Tipărituri, așezată în subordinea Ministerului Culturii,⁷ iar departamentele direcțiunii au fost reorganizate în trei secții: presă, cărți și **agitație verbală și vizuală**. Această restructurare nu este însă rezultatul unei evoluții interne, ci probabil un fenomen general în blocul sovietic, sistemul editorial din Ungaria fiind reorganizat după același model în același an.⁸

Sub presiunea intelectualității maghiare - presiune posibilă datorită conjuncturii naționale și internaționale din primăvara anului 1956, în septembrie același an, Comitetul Central al P. M. R. a hotărât înființarea Direcției Generale ale Minorităților pe lângă Consiliul de Miniștri.⁹ Direcția Generală a fost înființată în noiembrie 1956, șeful secției fiind numit în persoana lui Bányai László, lider comunist cu trecut ilegalist, fost membru al Adunării Naționale, fost rector al Universității Bolyai. Într-o informare, el identifica aria de activitate a Direcțiunii ca fiind coordonarea problemelor culturale ale minorităților din Republica Populară Română, identificarea problemelor și elaborarea propunerilor privind rezolvarea acestor probleme [...], un organ care răspunde direct și în fața Comitetului

⁶ *Decizia nr. 9916/1951 privind modul de funcționare al întreprinderilor de librărie și papetărie*, în *Buletinul Oficial*, nr. 117, 12 decembrie 1951.

⁷ Dávid Gyula, *A romániai magyar könyvtérmezés az ötvenes évek első felében* [*Producția de carte maghiară din România în prima jumătate a deceniului VI*], în *Romániai magyar könyvkiadás 1950–1953* [*Activitatea editorială maghiară din România. 1950-1953*], red. Szigethy Rudolf, Újvári Mária, Cluj-Napoca, Erdélyi Múzeum Egyesület, 1995, p. 6.

⁸ Bart István, *Világírodalom és könyvkiadás a Kádár-korszakban* [*Literatură universală și activitate editorială în era Kadar*], Budapest, Osiris, 2002, p. 56.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond C.C. P.C.R., Cancelarie, dos. 102/1956, f. 17-20, în *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1956–1959)* [*Revoluția din 1956 și maghiarii din România (1956-1959)*], red. Stefano Bottoni, Lázok Klára, László Márton, László Réka, Miercurea-Ciuc, Editura Pro-Print, 2006, p. 125.

Naționalităților de lângă C. C. al P. C. R.¹⁰ Direcțiunea Generală avea în subordine secțiile naționalităților de la toate instituțiile culturale, printre care și cele de la Direcțiunea Editurilor.

Pe plan editorial, repercursiunile evenimentelor din 1956 au început să se facă simțite în jurul anului 1958:¹¹ DGPT a interzis în acest an publicarea mai multor lucrări științifice, opere care tratau aspecte ale istoriei, etnografiei, lingvisticii etc. a minorităților maghiare, ori difuzarea unor cărți deja publicate.

Restrângerile s-au manifestat și la nivel instituțional. În decursul anului 1959, șeful DG al Naționalităților, Bányai László, a fost tras la răspundere și înlăturat de la conducerea Direcțiunii de către o comisie de partid, cu acuzația de a fi trecut cu vederea niște provocări naționaliste strecurate în manualele școlare maghiare; iar în vara 1959, Direcțiunea însăși a fost desființată, atribuțiile sale fiind transmise diferitelor secții ale diferitelor ministere.¹²

Tipologia conținuturilor problematice

Acest studiu se dorește a fi o analiză a dosarelor DGPT din anul 1958, dosare ce cuprind, pe de o parte, listele operelor oprite ori parțial cenzurate în anul respectiv (vezi Anexa 1 cu titluri și edituri), iar pe de altă parte, anexele acestor liste, cu motivarea lectorilor asupra cenzurării respectivelor opere ori pasaje. Pornind de la aceste dosare, am dorit să stabilim conținuturile considerate problematice în anii cincizeci. În primul rând, am căutat acele calificative care marcau conținuturi problematice, elaborând pe baza frecvenței de apariție o tipologie a conținuturilor considerate a fi cele mai grave. Rezultatele acestui studiu de caz, pe de o parte, ne permit o adâncire a cunoștințelor noastre privind principiile ideologice ale PRM; pe de altă parte, cunoașterea unor opere

¹⁰ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956-1968)*, red. A. Andreescu, L. Năstasă, A. Varga, Cluj-Napoca, Centrul de Resurse pentru diversitate etnoculturală, 2003, p. 296.

¹¹ Pentru mai multe detalii asupra efectelor revoluției din 1956 asupra populației maghiare din România vezi: *Az 1956-os forradalom...; Áldozatok-1956 [Victimele- 1956]*, red. Pál Antal Sándor, Mentor , Târgu-Mureș, 2006.

¹² ANIC, fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dos. 26/1959, f. 111-112, în *Minorități etnoculturale...*, p. 617.

literare și științifice care n-au ajuns să fie tipărite, ori au fost retrase de pe piață, ne prezintă literatura anilor '50, altfel de cum o știam noi.

Principalele motive ale cenzurii în anii cincizeci

Cel mai frecvent calificativ în cazul operelor cenzurate ori retrase era „conținutul naționalist,” 14 din cele 74 de opere cenzurate în anul 1958 fiind modificate din acest motiv. Dar ce înțelegeau cenzorii prin „conținut naționalist”? Am luat în considerare acele titluri în care apărea explicit calificativul „conținut naționalist,” ori apăreau acele caracteristici care erau considerate anterior ca naționaliste. Pe baza motivărilor anexate dosarului, acestea se grupează în jurul a patru mari tematici: problema Ardealului, referirea la o cultură unitară maghiară ori română, privarea limbii (atât română, cât și maghiară) de influențe străine, referiri la tradiții și la religie.

În primul rând, erau considerate naționaliste acele opere care atingeau *problema Ardealului* ori tratau teme legate de cultura maghiară, ca de exemplu, volumul de studii al lui Alexandru Husar, *Dincolo de ruini* [*A romokon túl*], care publica cercetări legate de istoria cetăților transilvănene.¹³ De asemenea, a fost oprit volumul de studii al lui Kelemen Lajos, *Studii și articole de istoria artei* [*Művelődéstörténeti tanulmányok*]¹⁴ pe motivul că nu tratase moștenirea culturală românească, doar pe cea maghiară, astfel „publicarea volumului nu ar contribui cu nimic la consolidarea relațiilor frățesti dintre poporul român și naționalitatea conlocuitoare maghiară din țara noastră” și „crează imaginea Ardealului maghiar în exclusivitate încă din cele mai vechi timpuri.”¹⁵

Dar nu numai autorii maghiari fuseseră cenzurați din acest considerent. Din volumul de povești al autorilor sași Hans Liebhardt și Dieter Roth, *Legende și povestiri săsești* [*Der Eisenhans: siebenbürgisch-sächsische Märchen*]¹⁶ au fost scoase, de asemenea, legendele considerate de către cenzori, ca punând „problemele din punct de vedere naționalist, șovin”

¹³ ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958, f. 2.

¹⁴ Volumul de studii al lui Kelemen Lajos a fost publicat până la urmă doar după moartea savantului, primul volum în 1977 și, respectiv volumul al doilea, în 1982.

¹⁵ ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958, f. 10.

¹⁶ Volumul s-a publicat până la urmă în 1962, la București.

și anume, cele care prezentau fondarea unor cetăți și biserici din Transilvania, fără a aminti de prezența populației românești.¹⁷ „Se face abstracție totală de la existența elementului autohton, de continuitatea poporului român în Ardeal, de legăturile dintre sași și români.”¹⁸

În același timp, restricția se aplică și în cazul autorilor clasici români, din opera biobibliografică a lui Alexandru Bojin despre Alexandru Vlahuță fiind scoase referirile la studiul *Vrem Ardealul*.¹⁹

De asemenea, erau considerate naționaliste acele opere care tratau *cultura/știința/limba/literatura românească ori maghiară ca o entitate unitară*, neținând cont de realitățile politice actuale. De exemplu, din acest considerent nu a putut să vadă lumina tiparului studiul lui Nicolae Grămadă care trata toponimia Bucovinei („al întregii Bucovine”-menționează cenzorul), deoarece „*unul din scopurile principale ale lucrării este de a dovedi că românii au fost cei dintâi care au populat aceste regiuni (întreaga Bucovină parte din Basarabia)*.”²⁰ În opinia cenzorului „*în forma actuală, lucrarea este inoportună, servind altor scopuri*.”²¹ Un alt exemplu elocvent este oprirea volumului *Rostirea*, din opera clasică a lingvistului Sextil Pușcariu, *Limba română*, din considerentul că „*analizează dialectica și graiurile de pe teritoriul vechii României*”²² și „*se fac dese referiri la teritorii care nu aparțin țării*.”²³

În cazul culturii maghiare se prezentau aceleași motive. Unul dintre cazurile cele mai absurde este oprirea lucrării științifice de referință a lui Lőrincz Ernő, *Reglementarea raporturilor de muncă în Transilvania între 1840-1918*, pe motivul că „*în perioada la care se referă autorul, Transilvania făcea parte din Ungaria... de aceea, apariția la noi a unei asemenea lucrări nu-și are justificarea*.”²⁴ Un alt exemplu îl constituie cazul culegerii de texte literare maghiare pentru clasa a X-a, oprită după ce fusese deja tipărită. Motivul retragerii, în prima instanță, era că poeziile

¹⁷ ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958, f. 52.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ ANIC, fond CC al PMR, Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958, f. 13.

²⁰ *Ibidem*, f. 67.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, f. 9.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, f. 16.

patriotice ale clasicilor maghiari incluse în culegere „*nu ar contribui decât la stimularea sentimentului patriotic față de Republica Populară Ungară și nu față de Republica Populară Română, patria oamenilor muncii maghiari din țara noastră.*”²⁵

Studiile lingvistice care îndemneau la *păstrarea nealterată a limbii* și făceau referiri la influențele altor limbi asupra limbii materne erau considerate, de asemenea, naționaliste. Volumul de studii al lui Gálffy Mózes, *Limba noastră maternă*, nu a primit dreptul la tipar, deoarece considera nefastă influența limbii române asupra limbii maghiarilor din Transilvania și îndemna la păstrarea regulilor lingvistice tradiționale. În același timp, cenzorul observa că „*în unele articole sunt afirmații direct dușmănoase, reacționare. Se afirmă că unele cuvinte ca «normă», «miliție», «pionier», «combaină» au intrat în vocabularul limbii maghiare, dar ele nu se vor păstra.*”²⁶ Cenzorul considera publicarea acestui volum extrem de periculoasă, având în vedere că acesta nu era o operă de strictă specialitate, adresându-se publicului larg, și cerea ca redactorii și responsabilii acestui volum să fie sancționați sever.²⁷

Lucrările care tratau teme legate de *tradiții populare și religioase* puteau primi calificativul de „naționalist.” Astfel, piesa de teatru al lui Eusebiu Camilar,²⁸ *Căderea zeilor*, a fost oprită deoarece, potrivit cenzorului, „*este greșit orientată, exaltând credința și tradițiile strămoșești,*” și astfel creează „*o atmosferă naționalistă și mistică.*”²⁹ De asemenea, culegerea de cântece populare evreiești, deja tipărită, al lui Emil Săculeț, *Cântece populare evreiești*, nu a ajuns în librării, deoarece „*cuprinde și cântece greșite din punct de vedere politic, cu caracter naționalist.*”³⁰ Prefața volumului este considerată „*greșit orientată*” din mai multe considerente, în primul rând pentru că „*afirmă că toți învățătorii contribuiau la*

²⁵ *Ibidem*, f. 101.

²⁶ *Ibidem*, f. 68.

²⁷ ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 4/1958. f.

²⁸ Eusebiu Camilar (1910-1965) poet, traducător.

²⁹ ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958, f. 3.

³⁰ *Ibidem*, f. 16.

culturalizarea maselor,”³¹ și „nu arată condițiile create de Partid naționalităților conlocuitoare.”³²

O altă calificare frecventă era fraza: „dă posibilitate la interpretări dușmănoase,” aplicabilă, prin caracterul său general, oricărei opere. În 1958, din șapte astfel de cazuri, două erau legate de percepția revoluției maghiare din 1956. Astfel, povestirea în versuri al lui Tamás Mária, *Focul din pădure*, a fost oprită, deoarece „unele episoade amintesc de evenimentele petrecute în 1956 în Ungaria. Prin felul în care sunt prezentate pot fi interpretate dușmănos.”³³ Cealaltă operă problematică era romanul lui Tompa István, *Trezirea*, povestea unui director de uzină, care nu poate să țină pasul cu modernizarea uzinei, se izolează, și doar șocul „contrarevoluției” din Ungaria îl trezește la realitate. Cenzorul considera în primul rând că „nuvela e structural greșită. Conflictul care determină desfășurarea acțiunii nu este real ... nu astfel se comportă un comunist în fața greutăților.” În același timp, referentul nu era mulțumit cu prezentarea reacției maselor la evenimentele din Ungaria: „indignarea și protestul unanim al maselor nu sunt subliniate.”³⁴

Următorul calificativ este caracteristic mai ales referatelor asupra operelor unor personalități antebelice, ori asupra monografiilor ce tratau astfel de personalități. În aceste cazuri, cenzorii se plâneau de „lipsa spiritului critic și științific” al studiilor introductive ori prefețelor operelor amintite. De exemplu, în cazul volumului de poezii al autorului din secolul al XIX-lea, Zajzoni Rab István, referentul considera că „Prefața volumului este scrisă de pe o poziție neștiințifică. Autorul nu aplică în reconsiderarea clasicului maghiar principiile esteticii marxiste... nu analizează limitele concepțiilor lui Zajzoni Rab István.”³⁵

Un alt motiv pentru cenzurare era folosirea de către autori a terminologiei nonmarxiste, „burgheze” ori reprezentarea unor curente culturale, artistice, estetice, care nu erau compatibile cu terminologia marxistă. Exemplul cel mai elocvent îl constituie cazul studiului lui

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem.*

³³ ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958, f. 56.

³⁴ ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 4/1958. f. 135-136.

³⁵ *Ibidem*, f. 7.

Alexandru Piru care tratează o temă corespunzătoare - clasa muncitoare în literatura antebelică românească -, dar „este scrisă de pe o poziție obiectivistă, aducând o imagine deformată a clasei muncitoare,” și nu subliniază existența unei culturi muncitorești de sine stătătoare în cadrul societății burgheze.³⁶ Un alt exemplu este scoaterea studiului Elenei Vianu din volumul de studii lingvistice întocmit în cinstea academicianului Iorgu Jordan, pe motiv că „se ocupă în exclusivitate de forma artistică a fabulelor [lui La Fontaine - L.K.] fără să arate nimic despre valoarea lor socială.”³⁷

Pe lângă calificativul „naționalist” și problemele de ordin politico-ideologic, cel mai frecvent apare calificativul „pesimist,” cu referire mai ales la volumele de poezii, în același context fiind prezent deseori și atributul de „ermetic” ori „apolitic.” Acestea sunt motivele scoaterii unor poezii din volumele poezilor Bodor Pál³⁸ și Kányádi Sándor,³⁹ proiectate pentru apariție în 1958. Ce înseamnă „pesimist” în acest context? În cazul poeziilor, interpretarea istoricului este mult mai ușoară, având în vedere că poeziile în cauză erau atașate la dosar. Pe baza acestora, putem afirma că atributele de „pesimist,” „ermetic,” „apolitic” se refereau la acele creații originale, abstracte, care nu puteau fi incluse între șabloanele realismului socialist, nu oglindeau „realitatea socialistă.”

Nu erau compatibile cu aceste criterii ale culturii comuniste nici creațiile lirice, de proză ori chiar științifice, care tratau teme legate de religie, tradiții religioase, acestea primind calificativul „mistic.” De exemplu, din volumul redactat de Franyó Zoltán, un volum de traduceri din lirica universală, poeziile lui Rainer Maria Rilke au fost scoase datorită caracterului lor „profund mistic și decadent.”⁴⁰ Același calificativ i-a fost acordat de către cenzori studiului lui Paul Henri Stahl, intitulat *Forme de scriere primitivă la țaranii români*, considerat de referenți drept „sursă de promovare a misticismului și superstițiilor.”⁴¹

³⁶ *Ibidem*, f. 15.

³⁷ Aici se tratează o publicație al Academiei Române, întocmită în cinstea academicianului, Iorgu Jordan. (ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958, f. 9.)

³⁸ ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958, f. 2.

³⁹ *Ibidem*, f. 15.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 5.

⁴¹ *Ibidem*, f. 10.

Dintre motivațiile cenzurării se mai pot aminti cazuri în care persoana autorului constituia problema (de exemplu, scoaterea poeziilor lui Jules Romains din culegerea sus-amintită a lui Franyó Zoltán era motivată prin rolul jucat de autor în timpul ocupației germane a Franței⁴²), ori referirile bibliografice la opere indexate.⁴³

Concluzii

1. Pe baza materialului arhivistic studiat, am reușit să completăm tipologia lui Adrian Marino cu privire la manifestările cenzurii în timpul comunismului. Marino stabilește și exemplitică 7 modalități de cenzurare, însă nu a avut posibilitatea să cunoască mecanismele interioare ale procesului de cenzurare, neavând acces la materialul arhivistic necesar. Pe baza acestui material arhivistic, putem completa informațiile oferite de Domnia Sa, cu referiri precise asupra acestor mecanisme. Astfel, putem afirma că în anii '50, DGPT impunea 3 filtre de control în cazul oricărui material tipărit. Orice material trebuia să treacă mai întâi controlul referenților Direcției Generale și se putea tipări doar dacă primea „bun de tipar” din partea acestora. În al doilea, rând materialul deja tipărit era controlat pentru a doua oară de DGPT, și doar atunci putea fi distribuit în librării, dacă primea calificativul de „bun de difuzat.” În al treilea rând, există o situație mai rar întâlnită, când lectorii DGPT, pe baza unei sesizări, controlau încă odată operele deja difuzate și le retrăgeau din librării.

2. Pe baza materialului studiat, putem afirma că în anii '50, regulile DGPT impuse referenților de cenzurare aveau la bază mai mult criterii tematice decât etnice. Astfel, erau considerate neindicate atât menționarea teritoriilor locuite de români din afara granițelor actuale ale României, cât și orice referire la o eventuală unitate culturală, lingvistică și istorică a populației maghiare din România cu națiunea maghiară. În același timp, erau interzise operele care făceau referire la religie ori reprezentau alte curente ideologice decât cel oficial. Pe lângă motivele cenzurii enumerate

⁴² ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958, f. 5.

⁴³ De exemplu din bibliografia atașată monografiei despre Bogdan Petriceicu Hașdeu au fost scoase acele titluri care, la acel moment, figurau pe lista scrierilor indexate. (ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958, f. 13.)

în studiul de față, mai existau unele probleme minore de formă, ca de exemplu, motivul că poeziile din volum nu sunt așezate în ordine corespunzătoare (sic!), ori conflictul romanului nu are o bază solidă etc..

3. Listele operelor cenzurate ne permit să ne formăm o idee asupra liniei ideologice a ultimilor ani ale acestui „deceniu obsedant” și, în același timp, asupra climatului cultural mai liberal al anilor 1955-1956, care a permis realizarea acestor opere literare și științifice românești și maghiare (până la urmă rămase în sertar). În domeniul literaturii s-au născut acele opere care încercau redarea obiectivă a perioadei staliniste abia terminate. Aceste opere oprite prezentau dramele izvorâte din transformarea violentă al structurilor economice, contradicțiile industrializării forțate, problemele populației rurale adusă să lucreze la fabrici,⁴⁴ incompetența directorilor muncitorești ai fabricilor,⁴⁵ birocrăția de partid din U. R. S. S.⁴⁶ În ceea ce privește literatura științifică, atât cultura română, cât și cea maghiară, a prezentat în acești ani studii de referință în domeniul lingvisticii, etnografiei, istoriei, istoriei artei, dreptului, au fost finalizate câteva dintre antologiile și monografiile referitoare la literatura românească interbelică.

⁴⁴ Acesta este de exemplu motivul opririi volumului de nuvele al lui Ștefan Luca. (ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958. f. 1.)

⁴⁵ Una dintre nuvelele din volumul *În zilele noastre* a lui A. Breitenhofer, satirizează comportamentul unui director muncitoresc. (ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958, f. 4.)

⁴⁶ De exemplu, este oprită nuvela unui autor sovietic, Ciacovskii, care prezintă realitățile anterioare Congresului XX. (ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958, f. 6.)

ANEXA.

Lista operelor cenzurate în totalitate ori parțial din anul 1958*

I. Opere oprite între 1 ianuarie și 1 decembrie 1958, care nu au primit „bun de tipar” (volume, studii, poezii, studii introductive, prefețe)

Editura	Titlu
Tineretului	Cristina Petrescu, <i>Ostrovul dorului</i>
Tineretului	Ștefan Luca, <i>Povestiri</i>
Tineretului	Mehes Gyorgy, <i>Piatra filozofală</i> [A bölcsesség köve]
Tineretului	Paul Schuster, <i>Soare fără raze</i>
Tineretului	Ion Gheorghe, <i>Nașterea statornicei moșii</i>
Tineretului	Bodor Pál, <i>Poezii</i> [Versek]
Tineretului	Al. Husar [Huszár Sándor?], <i>Dincolo de ruini</i>
Tineretului	Petru Vintilă, <i>Linia vieții</i>
Tineretului	Liebhardt-Roth, <i>Legende și povestiri săsești</i> [Der Eisenhans: siebenbürgisch-sächsische Märchen]
Tineretului	Rose Wuhl, <i>Tichia înțelepciunii</i>
ESPLA	Eusebiu Camilar, <i>Căderea zeilor</i>
ESPLA	Tompá István, <i>Trezire</i> [Ébredés]
ESPLA	Miko Ervin, <i>Reportaje literare</i> [Irodalmi riportok]
ESPLA	L. Rebreanu, <i>Opere alese, 1.</i>
ESPLA	M. Sebastian, <i>Opere alese, 2.</i>
ESPLA	A. Breitenhofer, <i>În zilele noastre</i>
ESPLA	Tamas Maria, <i>Focul din pădure</i> [Erdőtűz]
ESPLA	Franyó Zoltán, <i>Pe strunele mileniilor</i> [Évezredek húrjain]
ESPLA	Söni Pál, <i>La începutul începutului</i> [A kezdetek kezdetén]
ESPLA	Raoul Șorban, <i>Romulus Lade. Monografie</i>
ESPLA	Gh. D. Anghel, <i>P. Comarnescu</i>
ESPLA	Valeriu Gorunescu, <i>Zodie furtunoasă</i>
ESPLA	Kerenbach, <i>Ritmul aurorelor. Versuri</i>
ESPLA	Aurora Cornu, <i>Distanțe</i>

* Apud ANIC, fond C.C. al P.M.R., Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dos. 9/1958, f. 1-18.

ESPLA	M. Paraschivescu, <i>Alte laude. Versuri</i>
ESPLA	Cella Serghi, <i>Pânza de păianjen</i>
ESPLA	A Ceakovski, <i>Un an de viață</i>
ESPLA	<i>Antologia prozei bulgare</i>
ESPLA	Nikos Kazantzakis, <i>Hristos răstignit a doua oară</i>
ESPLA	Zajzoni Rab István, <i>Opere alese</i> [Válogatott művek]
ESPLA	<i>Prozatorii contemporanului. Antologie</i>
ESPLA	Gheorghe Barițiu, <i>Articole literare</i>
ESPLA	Păcurariu (szerk.), <i>Ion Ghica. Documente literare inedite</i>
ESPLA	D. D. Pătrășcanu, <i>Un prânz de gală</i>
Politică	Ilie Cristea, <i>La răspântii</i>
Academică	N. Grămadă, <i>Studii și materiale de toponimie bucovineană</i>
Academică	Sextil Pușcariu, <i>Limba română. Rostirea</i> , vol. 2
Academică	<i>Omagiu lui Iorgu Iordan</i>
Științifică	Galfy Mozes, <i>Limba noastră maternă</i> [A mi anyanyelvünk]
Științifică	Kelemen Lajos, <i>Studii și articole de istoria artei</i> [Művelődéstörténeti tanulmányok]
Științifică	Csetri Elek, <i>Memoriile inedite ale lui Vass Pál</i> [Vass Pál kiadatlan emlékiratai]
Științifică	Bajko Endre, <i>Călărețul drumeț</i>
Științifică	Paul Stahl, <i>Forme de scriere primitivă la țărani români</i>
Științifică	Emil Manu, <i>Scriitori și probleme literare</i>
Științifică	Ovid Densușianu, <i>Istoria limbii române</i>
Științifică	V. Eftimiu, <i>Piese într-un act</i>
Științifică	M. Davidoglu, <i>Șoimul</i>
Științifică	V. Nicorovici, <i>Încotro Toadere?</i>
Științifică	Horia Ursu, <i>Istoria Românilor în creația literară</i> , vol. 2.
Științifică	Beke György, Vajda Bela, „...dar năravul ba”
Științifică	Silvia Andreescu, T. Mănescu, <i>Corabia condamnată</i>
Științifică	<i>Volum de piese într-un act</i> [Egyfelvonásosok]
Științifică	Dan Hăulică, I. D. Bălan, <i>Culegere de texte literare - Clasa a X-a</i>

Științifică	B. P. Hașdeu, <i>Studiu bibliografic</i>
Științifică	Al. Bojin, <i>Al Vlahuță. Studiu bio-bibliografic</i>
Științifică	<i>Literatură rusă și sovietică în limba română</i>
Științifică	<i>George Coșbuc. Bibliografie</i>
Militară	<i>Cântarea patriei. Culegere de proză patriotică</i>

II. a) Opere care au primit „bun de tipar”, dar nu au primit „bun de difuzat”

ESPLA	W. Aichelburg, <i>Șobolanii din Hamlein</i>
ESPLA	Orosz Irén, <i>Întâlnire pe drum lung</i> [Találkozás a hosszú úton]
ESPLA	Al. Piru, <i>Clasa muncitoare în literatura noastră dinainte de 23 august</i>
ESPLA	Kanyadi Sándor, <i>Dansul pescărușilor</i> [Sirálytánc]
Tineretului	Botez T. Mihail, <i>Nicolae Titeică</i>
Politică	A. Robertson, <i>Originea creștinismului</i>
Științifică	Lörincz Ernő, <i>Reglementarea raporturilor de muncă în Transilvania între 1840-1918</i>
Muzicală	Emil Săculeț, <i>Cântece populare evreiești</i>
Editura Didactică	<i>Texte literare pentru clasa a X-a</i> [Irodalmi szöveggyűjtemény a X. osztály számára]
Editura Didactică	<i>Din activitatea științifică a cadrelor didactice din institutul pedagogic din București 1957</i>

b) Opere oprite după difuzare

ESPLA	Toma Spătaru, <i>Zbateri</i>
ESPLA	Ivan Olbracht, <i>Haiducul Nicola Șubai</i>
ESPLA	Jean de Beer, <i>Fiica omului</i>
Editura Tineretului	E. Rohan, <i>Nici o moarte nu e bună</i>
Editură Politică	Eugen Balaș, <i>Contribuții la o critică marxistă a Keynesismului</i>
Editură Politică	Pavel Apostol, <i>Iluzia evadării</i>